

Van ongeregeld enthousiasme naar professionele vrijwillige medewerkers: ontwikkelingen bij provinciale Landschappen

Al lange tijd zetten mensen zich vrijwillig in voor natuur en landschap. Zo ook bij de provinciale Landschappen. De Landschappen prijzen zich nu gelukkig met een bloeiend vrijwilligerscontingent dat professioneel georganiseerd is. In vroegere tijden was dat echter iets anders.

— Hank Bartelink (De12Landschappen)

> **VRIJWILLIGE HULP** BIJ het natuurbeheer bestaat al lang. Bij alle provinciale Landschappen zijn in de loop der tijd vrijwilligers actief geworden. Sommige Landschappen, zoals Het Limburgs Landschap en Het Zeeuwse Landschap zijn zelfs opgericht door vrijwilligers: dan hebben we het over de jaren '30 van de vorige eeuw!

Die vrijwillige inzet bestond de eerste tijd, tot ergens in de jaren '60 van de vorige eeuw, vooral uit het echte handwerk (maaien, hakken, zagen, plaggen) en de inventarisaties van planten en dieren in de natuurterreinen. Vaak was dit op een losse manier georganiseerd, en veelal op ad hoc basis. Echt beleid en regels voor de inzet van vrijwilligers waren er niet.

Maar daar kwam op een gegeven moment verandering in. In de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw groeide de belangstelling voor natuur- en landschapsbescherming. Dit als gevolg van de groeiende welvaart, de intensivering van het landgebruik en het besef dat daardoor veel natuur en landschapswaarden verloren gingen. Daarbij kreeg men met de invoering van de vrije zaterdag ook meer vrije tijd. Zo groeide de belangstelling om een steentje bij te dragen aan het natuurbeheer en om de handen uit de mouwen te steken in het landschaponderhoud.

Het aantal vrijwilligers bij de terreinbeherende organisaties nam toe, en zo ook de organisatiegraad. Dat was natuurlijk mooi, en opende een scala aan mogelijkheden. Maar het creëerde ook de nodige organisatorische en logistieke vraagstukken.

Eerste vrijwilligersbeleid

Zo ontstond in Noord-Holland eind jaren '60 als een van de eerste vrijwilligersgroepen de Knotgroep Uithoorn. Andere groepen hielden zich bezig met heide- en rietlandbeheer. Later volgden excursies en de ondersteuning in het bezoekerscentrum. Je kreeg dus binnen een organisatie verschillende vrijwilligersgroepen die zich elk met een eigen thema, gebied of werkveld bezig gingen houden. Deze groepen werden aangestuurd door een of meerdere coördinatoren. De eerste jaren deed iedere coördinator wat hem of haar goed leek. Totdat een vrijwilliger een dure bril verloor tijdens het werken vanaf een boot – onduidelijk was wie dat zou betalen – en men het bij Landschap Noord-Holland tijd vond worden voor een heus vrijwilligersbeleid.

Het Zeeuwse Landschap kende in de jaren '70 een succesvol herstelproject op de Bol, het

hoogste deel van een zandplatencomplex in de Westerschelde. Hier werd met de hulp van vrijwilligers een ring van zandzakken aangelegd om de Bol, een belangrijke broedplaats voor dwergsterns, te behoeden voor wegspoelen. In diezelfde tijd werd begonnen met vrijwilligers die rondleidingen verzorgden in Het Verdronken Land van Saeftinghe. Ook hier groeide het aantal vrijwilligers toen snel.

In de jaren '70-'80 groeide het aantal vrijwilligers bij de provinciale Landschappen sterk en nam ook de diversiteit en 'zwaarte' van de taken van vrijwilligers toe. Vanaf dat moment werd de behoefte aan meer 'organisatie' sterker, zowel bij het Landschap als bij de vrijwilliger.

Vandaag de dag zijn meer dan 11.000 vrijwilligers bij de Landschappen actief. Tot hun activiteiten behoren het bemensen van bezoekerscentra, het organiseren van excursies en andere publieksactiviteiten, het aanleggen en onderhouden van routes, onderhoud van landschappelijke elementen en natuurterreinen, en ondersteunen van beheerders bij het inventariseren en monitoren van planten en dieren. Ook restauratie van cultuurhistorisch erfgoed hoort daarbij. Zaken als herstelwerkzaamheden aan bijvoorbeeld oude hekwerken, boerderijen

Jeugdige knotters aan het werk in Uithoorn.

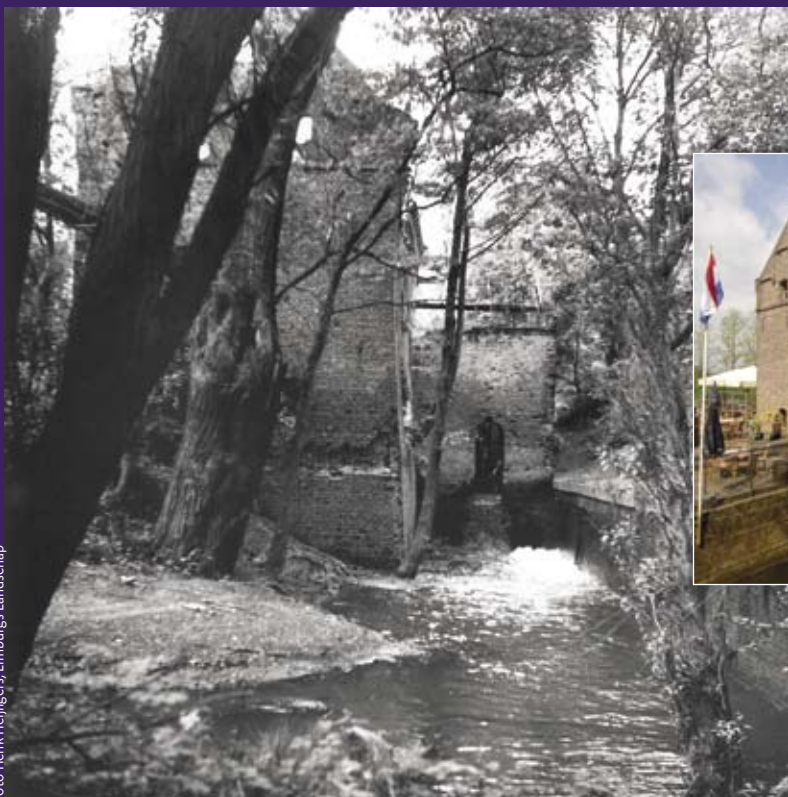
Vrijwilligers leggen een ring zandzakken aan op de Bol om het wegspoelen van sternnesten te voorkomen. Dankzij de inzet van vrijwilligers groeide hier in tien jaar tijd de kolonie dwergsterns uit tot de grootste van Noordwest-Europa.

Rietlandbeheer en nestvloten voor sterns.

It Fryske Gea leidt vrijwilligers op tot excursieleiders: op de foto de excursieleiders die in het jaar 2007 hun opleiding succesvol af hebben gerond.

Vrijwilligers houden zich ook bezig met herstel van cultuurhistorisch erfgoed. De sloop van de Wijmarsche Watermolen te Arcen werd dankzij vrijwilligers tegengehouden. Zij hielpen ook bij de restauratie. Nu is in de molen een graanbranderij gevestigd.

of molens, maar ook aanleg en onderhoud van hoogstamboomgaarden en houtwallen. Een kleurrijk palet. Hoe dat te organiseren is een vak apart. De organisatie van en rond vrijwilligers heeft de afgelopen jaren dan ook een duidelijke ontwikkeling doorgemaakt, zowel voor wat betreft het enthousiasmeren van mensen om vrijwilliger te worden, als rond het organiseren van de inzet van vrijwilligers.

Van 'kers' tot 'taartingrediënt'

Het besef dat vrijwilligers meer zijn dan toevallige extra handjes, en dat, mits goed georganiseerd, er gezamenlijk veel (meer) te bereiken valt, heeft geleid tot een professionaliseringslag de afgelopen jaren. Provinciale Landschappen hebben beleid ontwikkeld, waarin, kort gesteld, te lezen valt wat verwachtingen en verplichtingen over en weer zijn, van de vrijwilliger en van de organisatie. De meeste Landschappen hebben vrijwilligerscoördinatoren in dienst, er zijn taakomschrijvingen gekomen, er worden opleidingen verzorgd (bijvoorbeeld tot natuurgids), er zijn materiaaldepots, er is sprake van organisatie in specifieke groepen. Ook worden trainingen verzorgd: Landschap Overijssel heeft bijvoorbeeld een cursus 'Omgaan met jongeren' voor vrijwilligers. Het aanvankelijke wilgen knotten en vogels tellen is uitgemond in professionele inzet van vrijwillige medewerkers dwars door de organisatie. De situatie bij Het Groninger Landschap, zoals elders in dit blad beschreven, is daar een mooi voorbeeld van. De inzet van vrijwilligers is daarmee verschoven van 'aanvullende klussen' tot 'kernactiviteiten'. Vrijwilligers vormen niet langer de kers op de taart, maar vormen een van de taartingrediënten. Onmisbaar.

Vrijwillige medewerker

Daarmee is ook het karakter van de vrijwillige inzet veranderd. Vrijwillig is niet langer vrijblijvend. Dat geldt niet alleen voor de vrijwilliger, maar zeker ook voor de 'werkgever'. Bij Het Groninger Landschap, Het Drentse Landschap, Landschap Overijssel, Het Zeeuwse Landschap en It Fryske Gea, bijvoorbeeld, worden met groepen vrijwilligers expliciet afspraken gemaakt over budgetten en te verrichten taken, en wordt dat alles vastgelegd in jaarlijks vast te stellen werkplannen. Die taken zijn de afgelopen jaren bovendien zwaarder geworden; het gaat steeds meer om voor het beheer cruciale zaken, als monitoren van soorten in de natuurgebieden, het daadwerkelijk onderhouden van terreinen, het organiseren van publieksactiviteiten. En bijna overal zijn het vrijwilligers die de (ruim 30) bezoekerscentra van de provinciale Landschappen draaiende houden. Het aantal vrijwilligers bij de Landschappen varieert vandaag de dag van enkele honderden tot een paar duizend per Landschap.

Maar het gaat om meer dan de taken. Ook aan andere zaken wordt gedacht. Zo spelen veiligheidsaspecten tegenwoordig een belangrijke rol en worden voor vrijwilligers aansprakelijkheids- en ongevalverzekeringen afgesloten. Naast de 'vaste' vrijwilligers worden soms ook expliciet 'nieuwe' vrijwilligers geworven, voor kortlopende projecten; Limburgs Landschap bijvoorbeeld zoekt publiciteit om mensen te 'verleiden' de handen uit de mouwen te komen steken. De 'harde kern' van vrijwilligers functioneert daarbij tevens als aanjager en magneet bij het zoeken naar uitbreiding van het aantal vrijwilligers.

Tegenover al die vrijwillige inzet staan ook tegenprestaties. In de eerste plaats het ingebed

zijn in de organisatie: vrijwilligers moeten kunnen terugvallen op een professionele ondersteuning vanuit de werkorganisatie. Daarnaast het kunnen beschikken over een werkbudget. Meestal is ook sprake van kleine onkostenvergoedingen, een jaarlijkse vrijwilligerswerkdag en/of een uitje met collega's van het Landschap. En de bijpassende trui, jas of sweater wordt niet vergeten. Dergelijke zaken vergroten het commitment over en weer, en worden door de vrijwillige medewerkers zeer gewaardeerd.

Jongeren

Het aantal mensen dat vrijwillig aan de slag is in natuur en landschap is de afgelopen decennia sterk gegroeid. De uitdaging is nu om dat vast te houden, en vooral ook om meer jongeren enthousiast te maken. De groene maatschappelijke stages vormen daarvoor een nuttig vehikel. De professionele organisatie van het vrijwilligerswerk, zoals die de afgelopen jaren vorm heeft gekregen, is bij dat alles van grote steun.

Grote uitdagingen liggen voor ons. De voornemens van de regering om keihard te snoeien in de subsidies voor natuur en landschap raken ons allemaal. Meer dan te voren is het daarom van groot belang de vrijwillige inzet van mensen ten bate (van het genieten) van natuur en landschap te waarderen en te koesteren. Vele handen maken licht werk. Maar belangrijker nog: alleen gedeelde overtuiging van het belang van gezonde natuur en een mooi landschap, vormt een solide basis voor het behoud van onze waardevolle leefomgeving.<

Hank Bartelink

h.bartelink@de12landschappen.nl

ADVERTENTIE

Silve Bureau voor Onderzoek
Advies en Informatievoorziening in
Bosbouw en Natuurbeheer

Innovatief Deskundig Betrokken Inhoudelijk Meedenkend

Generaal Foulkesweg 39 • 6703 BL Wageningen • T: 0317 418962 • E: post@silve.nl • Website: www.silve.nl